

GLOSÝ

Josef Knap, Zöllnerové, Dějiny divadelního rodu. (Předmluvu napsal Adolf Branald. Praha, Orbis 1958. Stran 252, 32 obrazových příloh.)

Nedlouho po knize Burdově objevuje se další dílo, přinášející zajímavý a cenný pohled do minulosti našeho kočovného divadelnictví. Je to práce Josefa Knapa o historii rodu Zöllnerů, kteří po dvě století (1745—1945) působili se svými hereckými společnostmi v rakouských, pak českých zemích, a zanechali ve vývoji našeho venkovského divadelnictví hluboké stopy. Jestliže Josef Burda byl ve své knize veden především snahou pamětníka a aktivního divadelního pracovníka podat memoárový záznam o své herecké společnosti, položil si Josef Knap — vycházející především z listinného materiálu divadelního oddělení Národního musea a některých jiných archivů, zvláště košického — úkol širší: osvětlit na historii zöllnerovského divadelního rodu velký výsek z minulosti našeho kulturního života, a to na pozadí a v souvislostech s vývojem národním i společenským. Postupoval přitom metodou pečlivého kritického historika, který dobře váží a oceňuje svoje prameny, a teprve z jejich rozboru vyvozuje vlastní závěry. Tento svědomitý přístup k historickému materiálu činí jeho knihu zvláště sympatickou. Knap kreslí minulost bez sentimentálního zaujetí, bez zveličování zásluh Zöllnerů. Ale z jeho zdánlivě strážlivého líčení vyvstává obraz doby, divadelních i společenských poměrů, podoby jednotlivých osob tak plasticky, jak je možné jen u autora, v němž se historik spojil se slovesným umělcem. Z devíti kapitol knihy, sledující růst, rozkvět i úpadek zöllnerovské divadelní působnosti, pokládáme za nejceňnější a nejzdařilejší tři: čtvrtou, v níž autor vylíčil poměry divadelní Vídně v r. 1848 na pozadí tehdejších revolučních událostí, pátou, v níž si všímá vzniku prvních českých divadelních družin, účasti J. K. Tyla na uměleckém rozmachu našeho kočovného herectví a Tylova působení v Zöllnerově společnosti, a konečně sedmou, v které kreslí lidský a ředitelský profil proslulé Elišky Zöllnerové, podává zprávy o příchodu Zöllnerů na Moravu (r. 1870) i do Brna (r. 1874) a přináší cenné informace o členství Eduarda Vojana v Zöllnerově společnosti r. 1878. V těchto partiích se Knapovi nejnázorněji podařilo ukázat, jak práce našich venkovských divadelníků při vší své nedokonalosti hluboko zasahovala do vývoje celého našeho kulturního života v 19. století, dávala mu širokou lidovou základnu a vytvářela tak půdu, z níž vyrůstaly vrcholné zjevy a hodnoty českého divadelnictví.

Ale i ostatní části Knapovy knihy — např. kapitola o našem venkovském divadelnictví v posledních dvou desetiletích 19. století — svědčí o autorově hlubokém vztahu k látce, o jeho detailních znalostech a schopnosti oživit děje, postavy a osudy minulosti, skryté zběžnému pohledu pod nánosem archivního prachu. Připomeneme-li ještě jasný výklad, stylistickou pečlivost a kompoziční ucelenost knihy, dáme za pravdu úvodnímu slovu Adolfa Branalda, který právem spatřuje v Knapově díle nejen vynikající příspěvek do naší odborné literatury o historii venkovského divadelnictví, ale i osobitý výtvar slovesný, napsaný s poutavostí dobrého románu. Konečně je třeba ocenit nikoli poslední klad knihy: je vybavena jednak zajímavým dobovým materiálem fotografickým, jednak podrobným a pečlivým poznámkovým aparátem, který sám o sobě poskytuje bohatý věcný přínos k studiu dějin našeho divadelnictví; seznam literatury předmětu, rodokmen Zöllnerů a jmenný rejstřík pak doplňují odbornou úplnost díla, jehož vydání znamená nemalý pokrok v našem teatrogickém bádání.

Dušan Jerábek

Sborník Národního musea v Praze, řada C, Literární historie.

V roce 1956 vyšlo za redakce Karla Švehly první číslo literárněhistorické řady *Sborníku Národního musea v Praze* a přiřadilo se k tradiční řadě historické (A) a přírodovědné (B).

Bylo zapotřebí, aby takový sborník vycházel. Časopis českého musea, který se v poslední době zaměřil na zařazování kratších studií a článků a který se stal tribunou měsíčních pracovníků, neotiskoval jako dříve materiály a články z literární historie, neinformoval dostatečně o nových přírůstcích v Národním museu. Sborník si dává za úkol „zveřejňovat rukopisný a dokladový materiál k významným českým spisovatelům XIX.

a XX. století“, a to především dosud nepublikovaný. Kritériem pro zveřejňování materiálu má být „na prvním místě význam spisovatele, zejména závažnost jeho odkazu pro dnešek“.

Sborník se však nechce zaměřit jenom na badatele československé. Zařazováním cizojazyčných résumé se snaží zpřístupnit významný český materiál i badatelům zahraničním.

Literárněhistorická řada Sborníku NM má vycházet čtyřikrát ročně. Doposud vyšlo č. 1 a 2 roč. 1956, dvě dvojčísla roč. 1957 a zvláštní číslo r. 1956. Už těchto několik vydaných sešitů ukazují pestrost publikovaného materiálu: vedle důležitých informací pro badatele najdeme zde soupisy rukopisných pozůstatostí, edici korespondence, popisy neznámých rukopisů, soupisy knihoven spisovatelů i knihoven zámeckých aj.

Přistoupit k publikování rukopisného materiálu nebylo zcela snadné. Bylo nutno vyřešit ediční zásady, podle nichž bude materiál otiskován. O to se pokusil R. Havel v článku *K vydávání literárních dokumentů* (1956, č. 1, str. 5—9). Vložil, že není možno držet se dosud ustálených pravidel, že je nutno vytvořit pravidla vlastní, která pochopitelně budou během ediční práce podléhat revidi. Pravidla, jimiž se vydávání dokumentů, otiskovaných ve Sborníku, řídí, Havel vysvětluje a popisuje. Vydavatelé se jich pak v podstatě drží; ovšem v detailech si je modifikují po svém.

V dosud vyšlých číslech Sborníku byla největší pozornost věnována Karlu Havlíčkovi Borovskému. Marie Řepková a Květa Homolová otiskly v prvním čísle (1956) článek *Z rukopisné pozůstatosti Karla Havlíčka Borovského* (str. 10—26) a Pravoslav Kneidl v dvojčíslu 3—4 (1957) studii *Havlíčková knihovna* (str. 53—105). M. Řepková a K. Homolová popisují nejprve Havlíčkovu rukopisnou pozůstatost a poté otiskují Havlíčkovy listy, v nichž rozebírá původní české povídky. Jde o rozbor povídek z Květu (1837, 1839, 1840), z Vesny (1837) a z Vlastimila (1840). Z publikovaného materiálu — jsou to Havlíčkovy poznámky, které mají pracovní charakter — poznáváme metodu, s jakou Havlíček k rozboru uměleckých děl přistupoval, a jeho kritické zásady. Z jiné stránky nám dává do Havlíčkovy dílny nahlédnout P. Kneidl. V úvodu své práce vymezuje Havlíčkovu lásku ke knihám a určuje význam, který v jeho životě měly (byl to v jeho době jediný možný způsob důkladného vzdělání). Potom sleduje období za období, jak se Havlíčková knihovna rozrůstala, jak si ji Havlíček katalogisoval a třídil. 18 skupin Havlíčkových katalogů (jsou rozvrženy podle tematických celků) Kneidl popisuje a otiskuje. Nakonec dovedá k závěru, že v době největšího rozkvětu měla Havlíčková knihovna 806 děl v 1216 svazcích.

Ve druhém čísle Sborníku (1956, str. 29—52) otiskuje Bohumír Lifka zajímavé, ze soukromého majetku získané listy Julia Zeyera Antonínu Schulzovi (*Dopisy Julia Zeyera Antonínu Schulzovi*; listy Schulzovy se nedochovaly). Jde o 37 Zeyerových listů z let 1892—1900 (většinou jsou celé; u listů č. 4, 15, 16, 20, 27 a 33 dostáváme jen popis a obsah). Z dopisů poznáváme mnoho ze Zeyerova osobního a citového života, dovidáme se ledacos o básnickové vztahů k Schulzovi a jeho rodině. Nejvíce dopisů se dotýká Schulzovy dramatické tvorby, hlavně divadelní hry Dory (vyšla r. 1898 nákladem spisovatelovým).

V prvním dvojčíslu r. 1957 zveřejňují Tatjana Spunarová a Pavel Spunar neznámý rukopis Nerudových Prostých motivů (*Neznámý rukopis „Prostých motivů“ Jana Nerudy*, str. 1—41), uložený v soukromé pozůstatosti pí Kláry Baušové-Špecingerové. Rukopis obsahuje 51 volných lístků, shodných v podstatě s prvním vydáním Prostých motivů. Vydavatelé popisují nejprve pozůstatost a její osudy a potom podrobně vysvětlují ediční zásady a techniku svého vydání. (Kritické vydání Nerudových Prostých motivů pořídl — bez použití tohoto rukopisu — Felix Vodička ve Spisech Jana Nerudy II, Praha 1956). Vydání rukopis Prostých motivů je velmi složité, ale tak plastické, že z něho můžeme odvodit všechny zvláštnosti rukopisu (psaní perem, tužkou, doplňování, škrtnání apod.). Postup při publikování je tento: nejprve otiskují vydavatelé text básně, v němž jsou odlišně graficky zachyceny škrty a doplňky, potom následuje vnější popis listku, poznámky a srovnání s jiným (konečným) Nerudovým zněním, od rukopisu odlišným. Nerudovským badatelům se touto edicí dostává do rukou materiál, důležitý „jako příspěvek k poznání tvůrčí metody básníka a základ pro postžení geneze ‚Prostých motivů‘ jako celku“ (3).

Zvláštní číslo Sborníku (1956) je věnováno rukopisům uloženým v salmovské knihovně v Rájci nad Svitavou. B. Lifka a K. Švehla se nejprve zamýšlejí obecně nad důležitostí vydávání katalogů a soupisů rukopisů zámeckých a hradních knihoven pro poznání naší kulturní minulosti (*Soupisy studijních pramenů v knihovnách státních hradů a zámků*, str. 1—2); potom sleduje B. Lifka historii salmovské knihovny (*K dějinám salmovské knihovny v Rájci nad Svitavou*, str. 5—12) a František Čáda

publikuje seznam a popis rukopisů v knihovně uložených (*Rukopisy knihovny státního zámku v Ráji nad Svitavou*, str. 13—68). K práci přistupuje zodpovědně. Dříve než otiskne soupis rukopisů, probírá podrobně osobnost zakladatele a všechny budovatele knihovny, odhaluje jejich zájmy, popisuje vybavení knihovny a její katalogy. Soupis rukopisů rájecké knihovny má být — jak autoři upozorňují — počátkem akce, v níž budou postupně zveřejňovány soupisy a katalogy knihoven a rukopisů též jiných hradů a zámků.

Vedle vzpomenuých materiálův článků jsou do Sborníku zařazeny i články, jež materiál neotiskují, ale snaží se upozornit na některou problematiku nebo se pokoušejí o její řešení. Je to např. článek Jaroslava Kolára *K datování a historii textu českého Grobiana* (1957, č. 3—4, str. 45—52). V něm se autor zamýšlí nad určením data vzniku českého Grobiana a vyslovuje domněnku, že vznikl v druhé polovině 16. století, rozhodně před r. 1600; tím vyvrací Zibrťův názor o předložce k českému Grobianovi. Na obálce téhož čísla informuje V. Kohoutová o neznámém *československém tisku*; na obálce prvního dvojčíslí 1957 se pak seznámíme s neznámou Tylovou hrou Petr Veliký čili Syn carův před soudem (Dr. Vladimír Brusinský, *Osud jedné Tylovoy hry*).

Materiály, jejichž zveřejňování tvoří základ Sborníku, jsou vydávány velmi pečlivě. Je ovšem pochopitelné, že pro speciální účely, jimž Sborník slouží, není možno vytvořit za tak krátkou dobu, po jakou Sborník existuje, zcela vyhovující ediční zásady. To se na některých místech projevilo (např. v interpunkci při vydání Zeyerových dopisů aj.). Také poznámkový aparát a literárněhistorický úvod by mistry vyžadoval větší propracovanosti (např. v článku Z rukopisné pozůstalosti Karla Hávlička Borovského nebo místy nedostačující poznámky v edici Zeyerových listů aj.). Naproti tomu se zase článek B. Lífky *K dějinám salmovské knihovny v Ráji nad Svitavou* a úvod Čádovy práce *Rukopisy státního zámku v Ráji nad Svitavou* na mnohých místech překrývají. Větší péče by mohla být věnována i ruskému résumé (např. v edici Nerudových Prostých motivů).

Tyto výtky nemohou ovšem snížit přínos, jež pro naši literární historii vydávání Sborníku představuje. Přáli bychom si jenom, aby Sborník vycházel skutečně čtyřikrát ročně, jak si to na počátku vytkl.

Vlastimil Válek

Hugo Siebenschlein—Leopold Zatočil, *Stručné dějiny německé literatury do roku 1250.* (SPN, Praha 1958, 261 stran.)

V této příručce, vydané v edici Učební texty vysokých škol, kladou si autoři v podstatě trojí cíl: chtějí seznámit čtenáře se základními fakty a vývojovými tendencemi německé literatury od nejstarších dob do r. 1250 (tedy do konce středohornoněmecké doby rozkvětu), dát mu do rukou spolehlivou čítanku textů z tohoto údobí a konečně chtějí uvést do základní odborné literatury a problematiky údobí. Po této stránce představují stručné dějiny první českou germanistickou pomůcku svého druhu.

Autor vlastního literárněhistorického úvodu H. Siebenschlein, známý především svými studii z novější německé literatury, rozvrhl si svou látku podle tradičních literárně historických kritérií. V první části pojednává o náboženství, mythologii a ústní slovesnosti germánského období (řadí však do něho i gótský překlad bible), v druhé části shrnuje dvě údobí písemnictví starohornoněmeckého (Karolinské písemnictví a dobu Ottonů). Část třetí, podávající obraz literatury středohornoněmecké, dělí pak jednak chronologicky, jednak co do žánrů. Hodnotící hledisko, jež proniká celým výkladem německého písemnictví, je antiromantický názor moderní germanistiky, zdůrazňující základní úlohu latinského písemnictví při vzniku písemnictví německého, literární ráz tohoto písemnictví a jeho spjatost se stavovskou společností (tento názor je především shrnut v de Boorově *Geschichte der deutschen Literatur I, II*, Beck Verlag, München 1955). Antická je především sama myšlenka literárnosti slovesného umění uměleckého díla; základní žánrové formy německého písemnictví jsou pokračováním žánrových forem římské antiky, nikoliv písemním fixováním forem ústní slovesnosti; středověká literatura, a to i ty její žánry, považované romantickou germanistikou za přímý výraz lidové slovesnosti (Píseň o Nibelunzích), jsou literaturou stavovskými exkluzivní. S tímto obecným historickým vymezením nelze než souhlasit, bude je však asi nutno doplnit konkrétně historickým rozbohem vztahu jednotlivých děl k sociální a politické problematice jejich doby, který je při specifičnosti zobrazování skutečností středověkou literaturou přece jen těsnější.

Učebnice je psána živým a svěžím výkladovým stylem; úsilí o něj svedlo však k některým ne zcela přesným formulacím, k nimž místy přistupují nemilá nedopatření. Tak nelze tvrdit, že Germáni při ztrátě pohanského náboženství „zachovali celkem neporušenou řeč, právo, společenský a mravní řád“ (str. 17): současně s pokřesťanstvím se proměnila celá společenská struktura, nehledě již k tomu, že mravní řád je s náboženstvím těsně spjat. Nepřítomnost rozsáhlých epických cyklů v germánské ústní slovesnosti se nevysvět-